

บทที่ 8

กระบวนการกลุ่มกับการพัฒนาบุคคล

- ความหมายของกระบวนการกลุ่ม
- ประวัติความเป็นมาของวิชากระบวนการกลุ่ม
- กระบวนการกลุ่มกับการพัฒนาบุคคล
- บทสรุป
- คำถามท้ายบท

- ความหมายของกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

กระบวนการกลุ่ม หมายถึงปฏิกริยาที่โต้ตอบกันอย่างเสรีที่สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มช่วยกระตุ้นซึ่งกันและกัน เพื่อใช้ความรู้ความสามารถพิเศษที่มีอยู่ในตัวของบุคคลแต่ละคนเพื่อประโยชน์ และความสำเร็จของกลุ่มโดยมีหัวหน้าเป็นผู้คอยแนะทางให้ ปฏิกริยาโต้ตอบกันในกลุ่มนั้น บรรลุถึงจุดประสงค์ของแต่ละบุคคลของกลุ่ม สำหรับกลุ่มที่ช่วยกันแก้ปัญหาของกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มจะใช้ความรู้ความสามารถของตนในการเลือกจุดมุ่งหมายของกลุ่ม กระบวนการอันนี้ประกอบไปด้วย พลังทางร่างกาย และจิตใจอันซับซ้อน การที่จะเข้าใจกระบวนการกลุ่มจึงจำเป็นต้องทราบลักษณะของกลุ่ม และปฏิกริยาโต้ตอบกันในกลุ่มระหว่างสมาชิก พร้อมทั้งความสัมพันธ์ที่บุคคลแต่ละคนมีต่อกันในกลุ่มด้วย นอกจากนี้ยังต้องศึกษาถึงบทบาทของคนในกลุ่มว่าเขาถูกอิทธิพลใดบ้าง เขามีอิทธิพลต่อกลุ่มอย่างไร

เราอาจสรุปลักษณะอันเป็นเนื้อหาของสำคัญของกระบวนการกลุ่มได้ว่า

1. สมาชิกในกลุ่มมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
2. สามารถทำงานร่วมกัน เพื่อจุดประสงค์อันเดียวกัน ในสถานการณ์ที่สมาชิกของกลุ่มทุกคนกำลังประสบอยู่
3. มีปฏิกริยาโต้ตอบกัน ในระหว่างสมาชิกของกลุ่ม กิจกรรมในกลุ่มจะช่วยปลดปล่อยความเครียดจากกิจกรรมในกลุ่มบุคคลจะเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่ถูกต้อง มีทัศนคติในทางสร้างสรรค์ รู้จักใช้ความยุติธรรม สามารถรับสถานการณ์ทางสังคมด้วยความมั่นใจ และด้วยความ

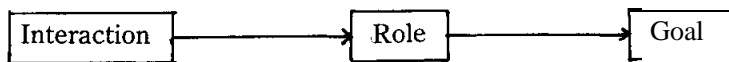
สุขภาพทางด้านอารมณ์ บุคคลอาจจะเรียนรู้ในการต่อสู้ การแก้ไขปัญหาชีวิต โดยไม่ใช้อารมณ์รุนแรง หรือหลีกเลี่ยง หรือปลุกฝังความสงสารตนเอง ลงโทษผู้อื่น หรือปล่อยความวิตกกังวลเข้ามาครอบงำจิตใจ มีความงอกงามทางความรู้และทักษะ ความรู้และทักษะที่เราจะได้รับจากกิจกรรมของกลุ่มก็คือ การพูดในที่สาธารณะ การอภิปรายในกลุ่ม การรู้จักใช้กฎของรัฐ การได้รับความร่วมมือ ทักษะทางการแสดงละคร การเขียน การเล่น และกีฬาต่าง ๆ ทั้งความรู้ด้านอื่นอีกหลายด้านด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม ขอเสนอคำนิยามสั้น ๆ เพื่อที่จะให้ความหมายของ “กระบวนการกลุ่ม” กระชับและกินใจความที่สมบูรณ์ดังนี้

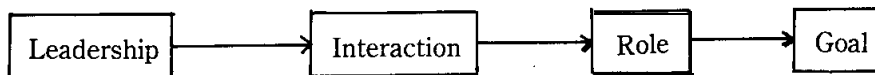
“กระบวนการกลุ่ม เป็นเรื่องของความสัมพันธ์กึ่งอิทธิบาท (Interaction) ระหว่างสมาชิกในกลุ่มซึ่งเป็นไปอย่างเสรีตามธรรมชาติ ภายใต้อิทธิพลทางจิตวิทยา และทางสังคม” (ฉลอง ภิมรัตน์, 2521)

กระบวนการกลุ่มจะเริ่มตั้งแต่การที่สมาชิกเริ่มเข้าร่วมกลุ่ม ทำให้เกิดบทบาทอันเนื่องมาจากอิทธิพลของกลุ่ม ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สถานะของกลุ่มมีได้คงอยู่ตายตัว (Statis) แต่จะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นในทางดีขึ้นหรือเลวลง ซึ่งก็ขึ้นกับปัจจัยหลายประการ เช่น การจัดระเบียบ, การจัดการ ตลอดจนการกระทำและความร่วมมือร่วมใจของสมาชิก แนวนโยบายในการกำหนดปัจจัยเหล่านี้ ย่อมทำให้กระบวนการกลุ่มได้พัฒนาไปสู่จุดหมายปลายทางได้ซึ่งความเคลื่อนไหวของกลุ่มอันเกิดจากการนำเอาปัจจัยต่าง ๆ มาใช้กับกระบวนการกลุ่มเพื่อให้กลุ่มพัฒนาไปสู่เป้าหมาย เราเรียกว่าพลวัตของกลุ่ม (Group Dynamics) หรือกลุ่มสัมพันธ์ นั่นเอง

ภาพแสดง กระบวนการกลุ่ม

ภาพแสดงพลวัตของกลุ่ม หรือกลุ่มสัมพันธ์

(จาก ฉลอง ภิมรัตน์, กระบวนการกลุ่ม, 2521)

- ประวัติความเป็นมาของวิชากระบวนการกลุ่ม*

การศึกษาเรื่องกลุ่มจำแนกออกเป็นหลายรูปแบบ แล้วแต่ความสนใจของผู้ศึกษา เช่น มีการศึกษาถึงกลุ่มคนในแง่ของการเมือง ปรัชญา ศาสนา การศึกษาและสังคม

การศึกษาถึงกลุ่มของคนในด้านพลังกลุ่ม นับเป็นจุดเริ่มต้นของกลุ่มสัมพันธ์ ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ริเริ่ม ในเรื่องนี้คือ Kurt Lewin นักวิทยาศาสตร์ชาวเยอรมัน และนักจิตวิทยาสังคมผู้พยายามศึกษาเกี่ยวกับพลังกลุ่ม และกลุ่มในแง่ของพฤติกรรมมนุษย์ (Human Behavior) ตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1920 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในระหว่างปี ค.ศ. 1930-1948 เลวินและคณะได้ศึกษาทดลองเกี่ยวกับกลุ่มในสังคม การเปลี่ยนแปลงบรรยากาศของกลุ่ม และความเป็นผู้นำแบบต่าง ๆ ในกลุ่ม และในที่สุดได้สร้างทฤษฎีสถานหรือทฤษฎีของเขตขึ้น (Field Theory) โดยได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีสำคัญทางจิตวิทยาของ Gestalt (Gestalt Theory) และริเริ่มใช้คำว่า Group Dynamics ซึ่งในภาษาไทย แปลว่า พลังกลุ่ม หรือพลวัตรของกลุ่มตั้งแต่นั้นมา

ในปี ค.ศ. 1945 เลวินได้ดำเนินการจัดตั้ง “ศูนย์วิจัยพลังกลุ่ม” ขึ้นที่เมือง Ann Harbor ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพลังกลุ่มอย่างจริงจัง โดยมีการทดลองปฏิบัติในห้องปฏิบัติการด้วย ต่อมาได้มีการประชุมเพื่อศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ภายในกลุ่มของคนงานที่รัฐคอนเนตทิคัต เลวินได้เข้าประชุมร่วมกับผู้ร่วมงานหลายคน เพื่อทดลองหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการฝึกทักษะส่วนบุคคลและทักษะในการรวมกลุ่ม ซึ่งนับเป็นอีกก้าวหนึ่งของการนำพลังกลุ่มมาใช้ในการฝึกมนุษย์สัมพันธ์

ต่อมาอีกในปี ค.ศ. 1947 ได้มีการนำเอาการทดลองที่ใช้ที่คอนเนตทิคัต มาดำเนินงานต่อที่มลรัฐเมนโดยผู้ฝึกคณะเดิม เลวินได้นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการสร้างเครื่องมือฝึกอบรมครั้งนี้ด้วย ซึ่งผู้รับการฝึกอบรมครั้งนี้เป็นผู้นำจากกองการอุตสาหกรรม คณะรัฐบาล มหาวิทยาลัย และสถาบันต่าง ๆ และในการประชุมได้มีการนำเอาวิธีการฝึกที่เรียกว่า Training Group หรือ T. group มาใช้ในการฝึก อันนับว่าเป็นความเคลื่อนไหวครั้งสำคัญยิ่ง ของการนำเอาพลังกลุ่มมาใช้ในการฝึกทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และความเป็นผู้นำ ตลอดจนเรียนรู้เกี่ยวกับ กระบวนการของกลุ่ม และเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้ง The National Training Laboratories (NTL) ที่กรุงวอชิงตันดีซี

ในเวลาใกล้เคียงกัน 1946-1947 Carl R. Rogers ได้ทำการศึกษาถึงประสบการณ์ภายในกลุ่ม โดยได้ตั้งศูนย์แนะแนวแห่งมหาวิทยาลัยชิคาโกขึ้น เพื่อทำการฝึกบุคลากรสำหรับการแนะแนวให้แก่ Veteran Administration ช่วยสร้างการอบรมแบบเข้ม สำหรับเตรียมบุคคลที่จะเป็นนัก

* สรุปรจาก ดร.ทศนา แวมมณี, กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ เล่ม 1, 2522

แนะแนวเพื่อแก้ปัญหาให้กับทหาร GI ที่กำลังมาจากการรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 หลักสูตรในการอบรมจะเน้นการฝึกเพื่อให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจตนเอง และเข้าใจถึงทัศนคติที่อาจพบเกี่ยวกับการป้องกันตนในการแนะแนว และวิธีการสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อหาทางช่วยและให้การแนะแนวการฝึกนี้เน้นทั้งความรู้และการทดลองเพื่อให้การบำบัดทางจิตแก่บุคคล ผลงานของ Rogers กับคณะ หรือ “Chicago Group” มีผู้นำมาใช้อย่างแพร่หลาย ในการฝึกกลุ่มแบบเข้ม ซึ่งเน้นการพัฒนาส่วนบุคคล พัฒนาและปรับปรุงความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งมีส่วนช่วยในการบำบัดทางจิตและการทดลองมากกว่าวิธีของเลวิน

อีกผู้หนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาพลังกลุ่มที่สำคัญคือ Sigmund Freud ซึ่งมีส่วนต่อการศึกษากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ฟรอยด์ใช้กลุ่มทางสังคม (Social Group) มาเป็นวิธีการในการบำบัดทางจิต (Psychotherapy) ก่อให้เกิดศูนย์วิจัยเกี่ยวกับพลังกลุ่มที่สำคัญขึ้นในประเทศอังกฤษคือ Tavistock Clinic ในปี ค.ศ. 1947 ทฤษฎีของฟรอยด์ ที่รู้จักกันดีคือ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) ซึ่งแม้ว่าผลงานของฟรอยด์จะไม่ได้มีส่วนต่อการศึกษาพลังกลุ่มโดยตรง แต่ทฤษฎีของเขาก็มีอิทธิพลต่อการสร้างหลักการของพลังกลุ่มเป็นอย่างมาก

จุดเริ่มต้นในการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มทั้ง 3 แหล่งนี้ นับเป็นแนวทางในการสร้างทฤษฎีพลังกลุ่ม ซึ่งก่อให้เกิดการค้นคว้าวิจัยจากสถาบันต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และนับจากปี ค.ศ. 1947 เป็นต้นมา ได้มีผู้นำหลักการของพลังกลุ่มไปใช้ในการฝึกมนุษย์สัมพันธ์และความเป็นผู้นำ เพื่อการแก้ปัญหา และการสร้างความสัมพันธ์อันดีในกลุ่ม รวมทั้งเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพ และบำบัดผู้ป่วยทางจิต และเพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ ในวงการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งรวมทั้งในวงการศึกษาด้วย

Cartwright และ Zander ได้รวบรวมการนำพลังกลุ่มมาใช้ประโยชน์ในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่ม 4 สาขาใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ

1. **กระบวนการกลุ่มกับภาวรวมกลุ่มในสังคม (Social Work Group)** กระบวนการกลุ่มมีประโยชน์กับการรวมกลุ่มในสังคม เช่นกลุ่มเพื่อสันตินาการ สโมสร ค่ายพักแรม เป็นต้น โดยการนำวิธีฝึกกลุ่มมาใช้ในการฝึกความเป็นผู้นำ ผู้ตาม เพื่อให้สมาชิกเข้าใจกระบวนการทำงานของกลุ่ม และช่วยในการเสริมสร้างทัศนคติและพฤติกรรมของสมาชิก ซึ่งความเข้าใจนี้จะช่วยให้กลุ่มสามารถดำเนินการไปด้วยดี
2. **กระบวนการกลุ่มในวงการแพทย์** ได้มีผู้นำวิธีฝึกกลุ่มไปใช้เพื่อบำบัดผู้ป่วยทางจิต โดยอาศัยหลักการวิเคราะห์ทางจิตของฟรอยด์ ซึ่งเขาเป็นผู้ริเริ่มนำกระบวนการกลุ่มไปใช้ในการบำบัดทางจิตบำบัดหมู่ (Group Psychotherapy) แก่ผู้ป่วยทางจิตที่สถาบัน Tavistock ในประเทศอังกฤษ

ต่อมาก็ได้มีผู้นำวิธีทางจิตบำบัดหมู่ไปใช้ในการวิเคราะห์จิตใจให้แก่บุคคลปกติที่ไม่มีความผิดปกติทางจิตในวงการต่าง ๆ เช่น วงการทหาร วงการธุรกิจ โรงงานอุตสาหกรรม และชุมชนต่าง ๆ ในสังคม โดยโมเรโน ได้เสนอวิธีการแสดงบทบาทจำลอง (Role Playing) และสังคมมิติ (Sociometry) มาใช้กับการจิตบำบัดหมู่ด้วย

3. กระบวนการกลุ่มในวงการบริหาร (Administration) กระบวนการกลุ่มมีประโยชน์กับวงการบริหารเป็นอย่างมาก เพราะเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกับการวางแผนงาน การประสานงาน และมนุษยสัมพันธ์ ฯลฯ เนื่องจากผู้บริหารจะต้องทำงานเกี่ยวกับกลุ่มคนและบุคคลในวงกว้าง เมื่อมีการค้นคว้าเกี่ยวกับพลังกลุ่มขึ้น ก็ได้มีผู้นำเอาผลการค้นคว้าไปใช้ในวงการบริหารงานในวงการต่าง ๆ เกือบทุกสาขาอาชีพ เช่น การบริหารธุรกิจ โรงพยาบาล การบริหารการศึกษา เป็นต้น

4. กระบวนการกลุ่มในวงการศึกษา (Education) กระบวนการกลุ่มเพิ่งเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาเมื่อต้นศตวรรษนี้เอง โดยเริ่มต้นจากการปฏิรูปการศึกษาในสหรัฐอเมริกา ของ John Dewey จากหลักการที่ว่า “โรงเรียนควรมีหน้าที่ในการเตรียมเด็กให้สามารถเผชิญชีวิตในสังคมได้ ไม่ใช่เพียงถ่ายทอดความรู้เท่านั้น” และ คำกล่าวของเขาคือว่า “เรียนรู้โดยการกระทำ” (Learning by Doing) ได้กลายมาเป็นหลักการสำคัญในการศึกษาที่เน้นการรวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ การรวมกลุ่มเพื่อทำงาน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการให้นักเรียนปกครองตนเอง กระบวนการกลุ่มจะช่วยให้ส่งเสริมผู้เรียนในการฝึกทักษะการทำงานร่วมกัน เช่น ความร่วมมือในการทำงาน ความเป็นผู้นำ ผู้ตาม การเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม และทักษะในการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ได้เป็นอย่างมาก แนวโน้มเหล่านี้ทำให้เกิดการนำเอากระบวนการกลุ่มมาใช้ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) ซึ่งช่วยให้ครูผู้สอน เกิดความเข้าใจถึงบทบาทของตนว่ามีฐานะเป็นเพียงผู้นำกลุ่ม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

- กระบวนการกลุ่มกับการพัฒนาบุคคล

กระบวนการกลุ่มจะพัฒนาบุคคลให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รู้จักและเข้าใจตนเองมากขึ้น และมีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ได้ ดังนี้ :-

- 1) กลุ่มสามารถถ่ายทอดการเรียนรู้ให้แก่บุคคล วิทยาการต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลในการดำรงชีวิต ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทำให้สมาชิกได้พัฒนาขึ้น
- 2) กลุ่มเป็นผู้กำหนดบุคลิกภาพ และฝึกฝนให้สมาชิกมีบุคลิกภาพตามความต้องการของกลุ่ม เมื่อสมาชิกยอมอุทิศตนเข้ากลุ่มแล้ว ก็จำเป็นต้องยอมทำตามความต้องการของกลุ่ม กลุ่มจึงสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลได้

3) กลุ่มสามารถสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกไปในทางดี โดยปกติมนุษย์ต้องการความยกย่องจากสังคม ดังนั้น การยกย่องของกลุ่ม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิตคนเรา จึงจูงใจให้สมาชิกไปในทางดี

4) กลุ่มฝึกฝนให้บุคคลรู้จักมีเหตุผล เพราะการรู้จักบังคับตัวเองให้คล้อยตามกลุ่ม การตัดสินใจของกลุ่ม และคล้อยตามเหตุผลที่ดีของกลุ่มบ่อย ๆ จะเป็นการฝึกฝนให้สมาชิกเป็นคนที่มีเหตุผลในการตัดสินใจได้

5) กลุ่มสามารถเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้ เพราะบุคคลมีแนวโน้มในการคล้อยตามความคิดเห็นของคนส่วนมากอยู่แล้ว สมาชิกคนใดที่มีทัศนคติไม่สอดคล้องกับความคิดของกลุ่ม จึงมักจะถูกชักจูงทัศนคติเดิมไปได้

6) กลุ่มช่วยให้สมาชิกเข้าใจตนเองและผู้อื่นในการปะทะสัมพันธ์กันของสมาชิกจะทำให้สมาชิกได้เห็นพฤติกรรมแบบต่าง ๆ ของผู้อื่น และตนเอง ทำให้เกิดความคิดและประเมินผลได้ว่าใครดีใครไม่ดี และจากปฏิกิริยาสะท้อนกลับของกลุ่มก็จะทำให้สมาชิกได้รู้ว่าตนเองมีพฤติกรรมเหมาะสมหรือไม่อย่างไร และรู้จักคนมากขึ้น ทั้งยังทำให้บุคคลมีความสุขุมรอบคอบขึ้น (อ้างจาก ฉลอง ภิรมย์รัตน์, 2521)

- บทสรุป

บทนี้ได้กล่าวถึง กระบวนการกลุ่ม ประวัติความเป็นมาของกระบวนการกลุ่ม และประโยชน์ของกระบวนการกลุ่มที่มีต่อวงการสาขาอาชีพ, หน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนประโยชน์ที่มีต่อบุคคลหรือสมาชิกของกลุ่มในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของคนให้มีความสัมพันธ์ต่อกัน ปรับปรุงการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยนำเอาความรู้เรื่องกลุ่ม และพลังของกลุ่ม หรือกระบวนการกลุ่มเข้ามาเป็นเครื่องมือในการฝึกและพัฒนาดังกล่าว

- คำถามท้ายบท

1. กระบวนการกลุ่ม หมายถึง เรื่องราวเกี่ยวกับอะไร มีความสำคัญอย่างไร
2. จงตอบคำถามที่ว่า กระบวนการกลุ่มจะพัฒนาบุคคลได้อย่างไร มาโดยละเอียด
3. กระบวนการกลุ่มจะทำให้เราเข้าใจตนเอง และผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น จริงหรือไม่ จงแสดงความคิดเห็น และยกตัวอย่างประกอบ